

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านสถาบัน
การจัดการเงินทุนชุมชนบ้านท้องคุ้งหมู่ที่ 4 ตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการศึกษา โดยมีหัวข้อศึกษาดังนี้

1. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
 - 2.1 แนวคิดเรื่องกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.2 หลักการของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.3 ปรัชญาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
 - 2.4 วัตถุประสงค์กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.5 ความสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.6 ที่มาของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.7 การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
 - 2.8 หน้าที่ของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
 - 2.9 การกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน
 - 2.10 การจัดทำบัญชี
 - 2.11 การประสานงาน
 - 2.12 แนวทางในการประสานงานกองทุน
 - 2.13 การติดตามตรวจสอบ
 - 2.14 ความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.15 ข้อดีของกองทุนหมู่บ้าน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ยูว์ฌน์ วูตีมเชิ (2526 : 139) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง
การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมกัน
ปฏิบัติและการร่วมมือรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง

สถานีวิทยุ (2527 : 11) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในชุมชนสามารถจะรวมตัวของเขาเอง ในการแสวงหาแนวทางในการตอบสนองด้วยการวางแผน การบริหารการจัดการในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของตน และท้องถิ่นให้ดีขึ้นและเสนอปัจจัยพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. ปัจจุบันของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 การมองเห็นว่าจะได้รับประโยชน์จากสิ่งตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไปซึ่งถือเป็น เรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับคำบอกกล่าว หรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมาก จะเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากการเข้าร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงาน กฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางการเข้ามีส่วนร่วมจึงควรมีลักษณะ ดังนี้

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชน มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้

2.2 ควรกำหนดเวลาที่แน่ชัดเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้

2.3 กำหนดลักษณะกิจกรรมที่แน่นอน

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมากิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ได้กล่าวไว้ว่าการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจการกำหนดชีวิตของตนเอง

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 24-25) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็น กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้อง

ร่วมมือกันวางแผน และการปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาประชาชนในชุมชน

อนุภาพ ธีรลาภ (2528 : 21–22) กล่าวถึง เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการคือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผน จัดการ บริหารองค์กร และการใช้ทรัพยากรในที่สุด
2. ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีความเข้าใจเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม จะต้องมิใช่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ประชาชนมิได้ประสงค์จะเข้าร่วม
4. ประชาชนต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในการตัดสินใจ และกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสม ประชาชนต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

อรทัย กักผล (2548 : 2) ได้อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมคือ

1. เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเอง และถือเป็นภาระหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่
2. ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไรและจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการปัญหาใดก่อนหลัง
3. ร่วมกันวางแผนงานการดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดหางบประมาณมาจากที่ใด และใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา
4. ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง
5. ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึง ปัญหาอุปสรรคและร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย
6. ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้ว ย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัตถุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุขสบาย ความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

หัตถดาว บุญपाल (2530 : 2) กล่าวว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของชุมชนของบุคคลนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจตกต่ำ จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง นอกจากนั้นแล้ว ได้มีแหล่งอำนาจและการตัดสินใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน 13 ตัวแปร ซึ่งจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ ด้านการศึกษา และการเงิน เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางสังคม แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในชุมชน โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณีในชุมชน ก็อาจมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเช่นเดียวกัน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 : 272-273) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ภาคสนามในประเทศไทยว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นน่าจะมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท ขั้นตอนนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวชนบทยังไม่สามารถเข้าใจปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น เนื่องจากชาวชนบทเป็นผู้อยู่กับปัญหา และรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์จะมองปัญหาของเขาได้ชัดเจน ยิ่งขึ้นเมื่อมีคนมาช่วยเขาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหานั้น เจ้าหน้าที่ หรือนักพัฒนานี้เอง ที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพ หรือเป็นจิตแพทย์ ผู้คอยชักชวนให้ชาวชนบทมองเห็นภาพของปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนต่อไป ที่ขาดไม่ได้ เพราะหากเจ้าหน้าที่ หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้เสร็จสิ้น โดยจับไวก็จะดำเนินการวางแผนงานเสียด้วยตนเอง ผลที่ตามมาคือ เมื่อขาดเจ้าหน้าที่ ชาวชนบทก็จะไม่สามารถดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง สิ่งนี้อาจเป็นความยากลำบากที่ผลักดัน ให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นเพียงเพื่อนของชาวชนบท ในการช่วยวางแผน เพราะชาวชนบทโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย แต่ถ้าเราไม่ให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ โอกาสที่ชาวชนบทจะได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเองในการวางแผนดำเนินงานก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องทำใจให้ได้ว่าการศึกษาใดก็ตามต้องเริ่มความยากง่าย เร็วช้า จากระดับของผู้จะรับการศึกษา มิใช่จากระดับความรู้ความสามารถของผู้ให้การศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน ถึงแม้ว่าชาวชนบทจะยากจน และขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบท อย่างน้อยชาวชนบท ก็มีแรงของตนเอง เป็นขั้นต่ำที่สุดที่จะเข้าร่วมได้และในหลาย ๆ แห่ง ชาวชนบทสามารถที่จะร่วมลงทุนในกิจกรรมหลาย ๆ ประเภทได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทคิดต้นทุนให้กับตัวเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น เพราะเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งต่างไปจากสภาพ ที่การลงทุน และการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอก จะมีอะไรเสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนักและการบำรุงรักษาจะไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อไม่ใช้ของเขา เขาก็จะไม่บำรุงรักษา ไม่รัก และไม่หวงแหน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่งอีกเหมือนกัน เพราะถ้าหากการติดตาม และการประเมินผลงาน ขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบท แต่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความยากลำบาก เพราะชาวชนบทไม่ได้ประเมินด้วยตนเองให้รู้แจ้งว่าดีหรือไม่ดีอย่างไร ถึงแม้จะมีผู้โต้แย้งว่า การประเมินที่เที่ยงธรรมที่สุดน่าจะมาจากบุคคลภายนอก ที่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ แต่ถ้ามองถึงจุดมุ่งหมายของการพัฒนา ที่มุ่งจะพัฒนาคน การคำนึงถึงแต่ความเที่ยงธรรมในแนวคิดของคนภายนอก ย่อมไร้ประโยชน์การผสมผสานระหว่างคนภายนอกกับชาวชนบท น่าจะเกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากส่วนประกอบของคนนอก ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจะเป็นชาวชนบทในหมู่บ้านอื่น ๆ มาร่วมประเมินด้วยก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ไม่น้อย เพราะนอกจากจะเป็นการเผยแพร่กิจกรรมออกไปแล้ว ชาวชนบทจะเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกับชาวชนบทด้วยตนเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 212-213) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ 8 ประการ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร
2. ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กร
3. สร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือสนองความต้องการขององค์กร
4. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร
5. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

6. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
7. ร่วมการลงทุน โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
8. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ รวมถึงควบคุมติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป

อकिन รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

สุเมธ ทราญแก้ว (2536 : 15) กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจาก ขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเองนอกจากนี้ยังมีผลสะท้อนกลับ (Feedback) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย ตามแนวคิดนี้สามารถแบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมได้ 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมได้แก่

1. อายุและเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา

4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่นและสถานภาพการทำงาน

สมลักษณา ไชยเสรีฐ (2549 : 142-149) ได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินการพัฒนาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ กิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่าย ดังนี้

1. การรับรู้ (Perception)

ต้องสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชน มีความตระหนัก การรับรู้ การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย โดยภาครัฐนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องสร้างสำนึกใหม่ว่ากิจการที่ตนรับผิดชอบไม่ใช่ “รัฐกิจ” หรือ “กิจการของรัฐ” ที่ตนเท่านั้น มีสิทธิตัดสินใจ แต่เป็นสาธารณกิจที่สาธารณชนชอบที่จะมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกระทำหรือตรวจสอบ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปรับทัศนคติให้ได้เช่นนี้ ก็จะต้องเผชิญกับสถานะที่อาจเกิดข้อขัดแย้งกับประชาชนกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมได้ ส่วนภาคประชาชน การตระหนัก การรับรู้ และยอมรับในสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องเข้าใจว่าตนและผู้อื่น ต่างก็มีสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมเสมอกันตามหลักการเท่าเทียมกัน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องยอมรับการ “รวมขอม” และ “ประสานประโยชน์” มิฉะนั้นความแตกต่างในผลประโยชน์ และจุดยืนจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในที่สุด

2. ทัศนคติ (Attitude)

ต้องสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนทั้งสองฝ่าย ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ภาครัฐจะต้องเห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องที่ต้องส่งเสริม เพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิ เพื่อการได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดที่หลากหลาย รวมทั้งบุคลากรภาครัฐ ผู้รับผิดชอบด้านการมีส่วนร่วม จะต้องปรับทัศนคติที่ดีต่อประชาชนและต่อกระบวนการมีส่วนร่วม มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยม ตลอดจนต้องมีความอดทนในการทำงานกับประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ต้องทำอย่างต่อเนื่องและมีความจริงใจต่อประชาชนใน ขณะเดียวกันภาคประชาชนเอง ก็ควรมีท่าทีที่เข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วม

และต่อเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากทั้งสองฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้ว ความร่วมมือ “ประชารัฐ” ก็จะพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

3. การเป็นตัวแทน (Representation)

การสรรหาและคัดเลือกตัวแทน จะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่มทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วมด้วยจะได้ ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้น รวมทั้งควรคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทน ที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะและความสามารถที่เกื้อหนุนกัน ความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงิน ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือผู้มีส่วนได้เสีย และมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ต้องตระหนักถึง คือ สมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

4. ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust)

การมีส่วนร่วมนั้น ต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจและมีความจริงใจ ในการเข้าร่วม สิ่งที่จะได้ตามมา คือ ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร โดยการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันนั้นต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน กำหนดให้เป็นรูปธรรมและเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งการสร้างความเชื่อถือ ศรัทธา ความไว้วางใจกันและกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การสร้างความเชื่อถือไว้วางใจอาจทำได้ คือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาครบถ้วน รวมทั้งต้องมีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอบ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้าง และดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ การร่วมมือซึ่งกันและกัน

5. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing)

สร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกมาอย่างหลากหลาย กลุ่มเล็กและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา มีหลากหลาย และตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือ ทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้

รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น โดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอ ในนโยบายที่ตนต้องการมีส่วนร่วมข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบาย บางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใด อาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

6. ฉันทามติ (Consensus)

การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหายังยักยอกซับซ้อนร่วมกัน หาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม ซึ่งทุกคนยินยอม เห็นพ้องต้องกันในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเสาหลักของการมีส่วนร่วมที่ดี ก็คือ การที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่าย แม้ว่าอาจจะมีความเห็นที่แตกต่างกันก็ตาม ก็ต้องสามารถที่จะปรับความเห็นที่ต่างกัน โดยการเจรจาหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้ อย่างสันติวิธี เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นพ้องหรือฉันทามติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

7. การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

องค์กรการมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในองค์กร คือ จะต้องจัด กิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะ พุดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นของกันและกัน เป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two ways communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกัน และเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่างผู้ที่เข้าร่วม สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็จะ เป็นกลไก ที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและรับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุก ๆ คน

8. ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose)

ต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจน ว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ การมีความมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุชัดเจน จะนำทางให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกันและเดินไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้

เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็น เอกภาพในการดำเนินกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กรนอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย ในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่า มีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ รวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุว่าในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอน และประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

9. การประเมินผล (Appraisal)

ต้องมีระบบการประเมินผล เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม และถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารในการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด องค์กรใดที่มีการประเมินผลการปฏิบัติงานที่เป็นธรรม โปร่งใส และซื่อสัตย์ศรัทธา ส่วนตัวออกได้มากที่สุด ถือว่าองค์กรนั้นใช้เครื่องมือนี้ได้อย่างได้ผล และเกิดประโยชน์ในทางอ้อมด้วยกัน การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรได้เช่นเดียวกัน ซึ่งผลของกระบวนการประเมินผล ก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลงาน (Performance appraisal) จึงต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมควบคุมร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรม ที่จัดทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

10. ความโปร่งใส (Transparency)

ปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรการมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใส เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจสำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐซึ่งจะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการลดการทุจริตและข้อผิดพลาดของ นโยบาย แผน โครงการลงได้ โดยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในองค์กร ซึ่งความโปร่งใสเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย ความไว้วางใจ การเปิดเผยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูล และกระบวนการตรวจสอบ

11. ความเป็นอิสระ (Independence)

องค์กรการมีส่วนร่วมจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย โดยการให้เกียรติ ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สมาชิกทุกคนในองค์กรมีอิสระทางความคิด การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหลักการและเงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ ความเป็นอิสระ หรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วม

หรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดมและการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

12. ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing)

องค์กรการมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐจะต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมและเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ด้วยการให้ความรู้ และการสร้างความเข้าใจในบทบาทของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน รวมทั้งมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม รวมทั้งจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

13. เครือข่าย (Network)

ส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ในลักษณะเครือข่าย คือ การที่จะต้องมาทำความเข้าใจกัน มาผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ แผนงานที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน ต้องผนึกกำลังขอความร่วมมือ หรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกันหลายองค์กร ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือจะต้องเกิดขึ้นจากวิถีคิดของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลในชุมชนเป็นหลัก โดยเครือข่ายความร่วมมือนั้น จำเป็นต้องมีตัวแทนของประชาชนมาพบปะพูดคุยเพื่อก่อตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น เครือข่ายการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม หรือเชื่อมโยงองค์กรการมีส่วนร่วมกับสมาชิก ประชาชน และกลุ่ม / องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในแนวราบขององค์กรการมีส่วนร่วมและชุมชน รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของคน และปัญหาส่วนรวมในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

อัฟออฟ (จีระศักดิ์ สีใจเจริญ, 2543 : 14 ; อ้างอิงจาก Uphoff, 1986) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริการ และการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุม ตรวจสอบการดำเนินงานทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

นอกจากนั้น Uphoff ยังได้เสนอกรอบคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่ามี 3 มิติและ 2 บริบท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

มิติ (Dimension) มี 3 มิติคือ

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง ซึ่งแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยทางใดทางหนึ่ง (เช่น สนับสนุนทรัพยากรต่างๆ การบริหารกิจกรรม หรือการประสานงาน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน
2. มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ สถานภาพ ครอบครัว อาชีพและรายได้
3. มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ได้แก่มีส่วนร่วมโดยสมัครใจหรือถูกบังคับ ลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยผ่านองค์กรประชาชนหรือโดยตรง ขนาดของการมีส่วนร่วม ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนั้นช่วยเพิ่มพลังของประชาชน หรือเป็นแค่เพียงการได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

บริบท (Contexts) มี 2 บริบท คือ

1. ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้าว่ามีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็ว ช้ำ ที่ได้รับประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น
2. สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

2. นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

ปัจจุบันแนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเน้นระดับความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ขจัดปัญหาความยากจนในชนบทและช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประชาชนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาส่วนใหญ่ถือว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและการพึ่งพาตนเอง เป็นหลักการและวิธีการพัฒนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการมุ่งพัฒนาคน เริ่มจาก พ.ศ.2504 ประเทศไทยได้กำหนดให้มีแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ที่ผ่านมามีเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และความได้เปรียบด้านแรงงานที่มีราคาถูกและมีอยู่อย่างเหลือเฟือของประเทศมาใช้สนับสนุนการพัฒนาและขยายฐานการผลิต ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราที่สูง แต่การเติบโตดังกล่าว นอกจากจะต้องแลกเปลี่ยนด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ร่อยหลอและเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก และต้องมีการลงทุน เทคโนโลยีและการตลาดจากต่างประเทศ ในขณะที่ข้อจำกัดที่เป็นอยู่ของประเทศทั้งด้านการพัฒนาศักยภาพของคน การบริหารจัดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเสริมสร้างฐานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพโดยรวม ของการพัฒนาประเทศอันจะนำไปสู่ขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความขัดแย้งในสังคมจากการ เลื่อมล้ำของรายได้และการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติที่ เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนั้นมากขึ้น รวมถึงการพัฒนาจะกระจุกอยู่เฉพาะพื้นที่ในเขตเมือง และชุมชนด้านอุตสาหกรรมไม่เกิดการกระจายการพัฒนาสู่ชนบท ซึ่งเป็นพื้นที่ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดการอพยพปัจจัยการผลิตของชุมชนโดยเฉพาะแรงงาน ซึ่งส่งผลถึงการแยกคนออกจากชุมชน ทำให้สรุปได้ว่าแม้การพัฒนาเศรษฐกิจจะบรรลุผลตาม ความมุ่งหมาย แต่ความสำเร็จดังกล่าวได้นำไปสู่ผลการพัฒนาที่ไม่พึงปรารถนาทางด้านสังคม และการพัฒนานั้นอาจจะไม่ยั่งยืน เพราะคนในสังคมส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องกันมายาวนาน

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และความต่อเนื่องของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-10 จึงได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ การพัฒนาใหม่ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ทั้งในฐานะ ผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับประโยชน์ หรือผลกระทบโดยตรงจาก การพัฒนา จึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และมีกระบวนการที่บูรณาการทุกด้านในการเชื่อมโยงกัน ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความสามารถหรือประสิทธิภาพต่อการสร้างความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนและความ อยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย

จากกระบวนทัศน์ใหม่ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และความต่อเนื่องของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 -10 กับปรัชญาของนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในการเสริมสร้างสำนึก ความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชน ด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง และเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน เสริมสร้างการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม รวมถึงการกระจายอำนาจ ให้ท้องถิ่นและเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน และวัตถุประสงค์ การจัดตั้งกองทุน 1 ล้านบาท เป็นแหล่ง เงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สำหรับการ ลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือ เพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทา เหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วนและสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุน สวัสดิการที่ดี แก่ประชาชน ในหมู่บ้านหรือชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการ จัดระบบการบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง ของหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง ในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหาและ เสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจ ในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในอนาคต และเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนใน หมู่บ้านและชุมชนเมือง

สำหรับในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เป็นการมุ่งเสริมให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขด้วยวิธี ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็งจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน การพัฒนา โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้ชุมชน สามารถ จัดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้ร่วม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนใน ชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมด้วยทุนทางทรัพยากร และศักยภาพของชุมชน มีการ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียง พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและ ภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข โดยสรุปได้เป็น 3 แนวทางหลัก

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง
2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน
3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสันติและเกื้อกูลกัน

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นกองทุนรวมระดับชาติ เพื่อจัดสรรให้แก่ หมู่บ้านและชุมชนเมืองทุกแห่ง ชุมชนละ 1 ล้านบาท เพื่อให้ประชาชนบริหารจัดการกันเองภายใต้

ปรัชญา การร่วมความคิดและดำเนินการ โดยกระบวนการประชาคม และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาความคิดริเริ่มเพิ่มศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียน รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของประชาชน พร้อมกับปรับโครงสร้างหนี้ทั้งภาคประชาชนและภาคเอกชน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์เบื้องต้นก่อนนำไปสู่การสร้างงาน สร้างรายได้และนำไปสู่ผลแห่งการเป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้าน เป็นนโยบายของรัฐบาล เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม และการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งที่จะส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้น และเป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และสามารถตอบโจทย์ประชาชนในการพัฒนาศักยภาพประชาชน ซึ่งเป็นโครงการที่แก้ไขปัญหาชุมชนอย่างแท้จริงที่ต้องน้อมนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนในการส่งเสริมรายได้ ขยายโอกาสพัฒนาชุมชน ตามนโยบายของรัฐบาลเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยมุ่งให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรงเพื่อประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนได้นำไปแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน ให้ประกอบอาชีพอย่างมั่นคงมีอิสระในการระดมความคิดและให้มีการบริหารจัดการ ด้วยการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน และเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างตรงจุด โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพิ่มขึ้นอีกกองทุนละ 1 ล้านบาท พร้อมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบการบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน

2.1 แนวคิดเรื่องกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายของรัฐบาลที่ตั้งใจขึ้นมาเพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มและการแก้ไขปัญหา โดยรัฐจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองขึ้น โดยมีการสร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านชุมชน ให้เห็นคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง มีการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม โดยมีรัฐบาลให้การสนับสนุนเงินกองทุนที่ให้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ก็เพื่อให้ประชาชนได้ ใช้เป็นเงินหมุนเวียนในการลงทุนพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้ลดรายจ่ายและเป็นการกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น พร้อมทั้งมีการเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ด้วยตนเอง เพื่อสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีการเลือกตั้ง คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านหรือคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมืองขึ้นเพื่อทำหน้าที่ ในการดูแลเงินกองทุนที่ได้รับให้เกิดประโยชน์อย่างทั่วถึง มีความโปร่งใสและยุติธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2544 : 9)

2.2 หลักการของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

การดำเนินงานกองทุนจะประสบความสำเร็จได้ควรประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 14)

1. ความพร้อมของหมู่บ้านและชุมชน ทั้งความพร้อมของคนและครัวเรือนในการควบคุมดูแลกันเองในหมู่บ้านและชุมชนเมือง
2. การบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนของหมู่บ้านให้สอดคล้องและเกื้อกูลกันระหว่างกองทุนต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้าน
3. ให้หมู่บ้าน/ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยส่วนราชการเป็นผู้สนับสนุนในด้านวิชาการและจัดการกองทุน
4. มีการประเมินผลโดยใช้ตัวชี้วัดที่มีประสิทธิภาพของกองทุน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการพึ่งพาตนเอง เพื่อความปลอดโปร่ง มีประสิทธิภาพ

2.3 ปรัชญาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

- 2.3.1. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
- 2.3.2 ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต จัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง
- 2.3.3 เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
- 2.3.4 เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชนและประชาสังคม
- 2.3.5 กระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

2.4 วัตถุประสงค์กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

- 2.4.1 เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน สำหรับการลงทุน
 - 1) พัฒนาอาชีพ สร้างงาน
 - 2) สร้างรายได้ หรือ เพิ่มรายได้
 - 3) ลดรายจ่าย
 - 4) บรรเทาเหตุฉุกเฉิน และจำเป็นเร่งด่วน

2.4.2 ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถ

- 1) จัดระบบเงินกองทุน
- 2) บริหารจัดการเงินกองทุน

2.4.3 เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตัวเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง

- 1) การเรียนรู้
- 2) การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม
- 3) เสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

2.4.4 กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานราก

เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

2.4.5 เกิดศักยภาพ / ความเข้มแข็งของประชาชนในหมู่บ้าน / ชุมชนเมือง

- 1) เศรษฐกิจ
- 2) สังคม

2.5 ความสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ศุภโชค ชุนอ้อ (2545 : 80) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อกลุ่มและต่อชุมชน
2. เป็นการแก้ไขให้มีวินัยทางการเงิน คือ การรู้จักการวางแผนใช้จ่ายใช้สอยนอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างคนให้มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างกันในหมู่สมาชิก ซึ่งทำให้สังคมมีความสงบสุข
3. ทำให้บุคคลนั้น ๆ หรือกลุ่มมีเงินทุนในการหมุนเวียนประกอบอาชีพการออม ทำให้กลุ่มมีเงินทุนกองทุนนั้นจะมีการเติบโตขึ้น หากกลุ่มมีความเข้มแข็งและคงอยู่ตลอดไป จำนวนเงินทุนก็จะโตขึ้น กลุ่มก็จะมีเงินทุนหมุนเวียนเป็นของตนเองโดยไม่ต้องมีการพึ่งพาที่อื่น

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แบ่งออกเป็น 2 ระดับกองทุน คือ (ศุภโชค ชุนอ้อ, 2545 : 77)

1. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นกองทุนรวมในระดับชาติ เพื่อจัดสรรให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด

2. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เมื่อเริ่มก่อตั้งจะได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ หมู่บ้านและชุมชนเมืองละ 1 ล้านบาท เพื่อให้ประชาชนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบริหาร จัดการกันเองโดยการกู้เงินไปตามวัตถุประสงค์และมีอัตราดอกเบี้ยในระดับต่ำกลไกการบริหารกองทุน สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ระดับชาติ

1. กำหนดให้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ซึ่งมีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินงาน

2. ให้มีสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการและให้มีคณะอนุกรรมการต่าง 5 ชุด คือ

- 2.1 ชุดเตรียมจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
- 2.2 ชุดกำหนดชุมชนเมือง
- 2.3 ชุดจัดหาเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
- 2.4 ชุดงานประชาสัมพันธ์
- 2.5 ชุดติดตามและประเมินผล

3. กำหนดให้มีกลไกในการสนับสนุนการดำเนินงานของ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ โดยให้มีคณะอนุกรรมการ สนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับชาติ (ส่วนกลาง) ซึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน องค์กร พัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนเป็นองค์ประกอบซึ่งมีหน้าที่ในการทำงานร่วมกัน เพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะอนุกรรมการสนับสนุนแลติดตามการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการชุมชนเมือง

ระดับจังหวัด

มีคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่ในการให้ความเห็นชอบผลการประเมินความพร้อมของกองทุน ซึ่งผ่านการประเมินของคณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอและสนับสนุนการเตรียมความพร้อม ติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุนด้านวิชาการ และการจัดการแก่ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน คณะกรรมการชุมชนเมืองพร้อมทั้งแต่งตั้ง คณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่ม องค์กรประชาชน ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนซึ่งได้มาโดยวิธีที่ชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง จำนวน 15 คนทั้งนี้คณะอนุกรรมการสนับสนุนจะประสานกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ส่วนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะติดต่อสั่งการจาก 2 หน่วยงานโดยตรง คือ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและธนาคาร

2.6 ที่มาของคณะกรรมการกองทุนบ้านและชุมชนเมือง

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีที่มา ดังนี้ (ศุภโชค ชุนอิว, 2545 : 82)

1. ให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมหัวหน้าครัวเรือนละ 1 คน เพื่อเปิดเวทีชาวบ้าน คัดเลือกคณะกรรมการกองทุน โดยจะต้องมีหัวหน้าครัวเรือนไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของ ครัวเรือนทั้งหมด ในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุม
2. ให้คณะอนุกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอ เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำและสนับสนุน ให้มีการเลือกสรรกรรมการกองทุนหมู่บ้านดำเนินไปด้วยความโปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม
3. ที่ประชุมชาวบ้านเป็นผู้กำหนด วิธีการเลือกสรรคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อแล้วเสร็จให้ผู้ใหญ่บ้าน และประชาคมหมู่บ้าน ตลอดจนคณะอนุกรรมการสนับสนุน ระดับอำเภอ สนับสนุนให้การเลือกสรรคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นไปตามมติของเวทีชาวบ้าน
4. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ต้องยื่นขอขึ้นทะเบียนจัดตั้งกองทุนต่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่ได้รับ มอบหมายจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

2.7 การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

คุณสมบัติของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 หมวด 5 คณะกรรมการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง มาตรา 16 (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2544 : 17) กำหนดให้ กองทุนแต่ละกองทุน มีคณะกรรมการกองทุน จำนวนไม่น้อยกว่า 9คนแต่ไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย กรรมการทั้งชาย และหญิงในสัดส่วนเท่าเทียมกันซึ่งมาจากการคัดเลือก กันเองโดยสมาชิก ซึ่งกรรมการดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบที่จะบริหารจัดการกองทุน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของ ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง นอกจากนี้ในมาตรา 17 ได้กำหนดคุณสมบัติของคณะกรรมการกองทุนไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 2 ปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นกรรมการกองทุน
2. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ โดยมีอายุ 20 ปี บริบูรณ์
3. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและไม่มีประวัติเสียทางการเงิน ตลอดจนยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
4. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

5. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษที่ได้กระทำความผิดโดยประมาท
6. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์และความผิดฐานบุกรุก
7. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือสร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ทางราชการ องค์กร หรือหน่วยงานที่สังกัด
8. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิ ตามมาตรา 96 วรรคสองของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540
9. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน เพราะคณะกรรมการ กองทุนมีมติให้ออก ด้วยคะแนนเสียงเกินกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนกรรมการกองทุนทั้งหมดเท่าที่มีอยู่หรือที่ประชุมสมาชิกมีมติให้ออกด้วยคะแนนเสียงเกินกว่า 2 ใน 3 ของ จำนวนสมาชิกทั้งหมดในมาตรา 19 กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนมีวาระการดำรงตำแหน่ง คราวละ 2 ปี และดำรงตำแหน่งเกิน 2 วาระติดต่อกันมิได้

2.8 หน้าที่ของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้ง และบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 หมวด 5 คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มาตรา 18 ซึ่ง (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2544 : 18) ได้กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแลจัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน
2. ออกระเบียบข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับวิธีการบริหารกองทุน ที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดและต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุม สมาชิก
3. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิกทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชนหรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง
4. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือนและวิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้านหรือชุมชนเมืองนั้น ตลอดจนสำรวจและจัดทำ ข้อมูลดังกล่าว ของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง
5. พิจารณาให้เงินกู้ตามระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่กองทุนกำหนด

6. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุน
7. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือตกลงกัน หรือตามที่สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับคำร้อง
8. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร ดอกผล ผลตอบแทนหรือรายได้ที่เกิดจากเงินที่ได้รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่ายในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจาก คณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตามหรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด
9. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

2.9 การกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน

ที่มาของเงินกองทุนบ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประกอบด้วยเงิน และทรัพย์สิน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2545 : 3)

1. เงินที่ได้รับจัดสรรจากคณะกรรมการ
2. เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้บริจาคให้โดยปราศจากภาระผูกพัน
3. เงินกู้ยืม
4. ดอกผลหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกองทุน
5. เงินฝากสัจจะและเงินรับฝาก
6. เงินค่าหุ้น
7. เงินสมทบจากกลุ่มหรือองค์กรสมาชิก
8. เงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ ตามระเบียบที่กองทุนกำหนด

คุณสมบัติของผู้กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีคุณสมบัติ ดังนี้ (สุภโชค ชุนอิว. 2545 : 97-98)

1. สมาชิกกลุ่ม องค์กร ที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
2. ปัจเจบุคคลที่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
3. ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และแบบฟอร์มที่คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน กำหนดภายใต้กรอบหลักเกณฑ์เงื่อนไขของคณะกรรมการ วัตถุประสงค์ที่ขอยืมมี
 1. พัฒนาอาชีพ
 2. สร้างงาน
 3. สร้างรายได้
 4. ลดรายจ่าย

5. อุตสาหกรรมและ/หรือ วิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน

6. เพื่อการฉุกเฉิน

ขั้นตอนการกู้ยืมเงินกองทุนและชุมชนเมือง การกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมี 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ยื่นคำขอกู้ยืม ต่อคณะกรรมการกองทุน ซึ่งผู้กู้จะต้องจัดทำคำขอกู้ โดยระบุวัตถุประสงค์ในการขอกู้ยืมอย่างชัดเจน โดยยื่นคำขอกู้ดังกล่าวต่อคณะกรรมการกองทุนให้คณะกรรมการพิจารณาตามหลักการและวิธีการที่กองทุนกำหนด

2. คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจในการอนุมัติเงินกู้รายหนึ่งไม่เกินสองหมื่นบาท ในกรณีที่คณะกรรมการกองทุนมีมติเห็นควรอนุมัติเงินกู้รายใดเกินสองหมื่นบาท ให้คณะกรรมการกองทุนเรียกประชุมสมาชิกเพื่อให้สมาชิกพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดต่อไป แต่ทั้งนี้การอนุมัติเงินกู้รายหนึ่งต้องไม่เกินจำนวน ห้าหมื่นบาท การอนุมัติเงินกู้ฉุกเฉินให้คณะกรรมการกองทุนพิจารณาตามความเหมาะสมและจำเป็น ให้คณะกรรมการ กองทุนกำหนดอัตราดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนเงินฝากและเงินกู้เป็นอัตราที่แน่นอนตาม ความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก และกำหนดระยะเวลาในการชำระคืนเงินกู้แต่ละราย ต้องไม่เกิน 1 ปีนับแต่วันที่ทำสัญญา ในกรณีที่ผู้กู้ไปได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ใน การกู้ยืมเงิน หรือนำไปใช้ในอวกวัตถุประสงค์ คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจในการบอกเลิกสัญญาและเรียกคืนเงินกู้ พร้อมดอกเบี้ยเต็มจำนวนได้ทันที และให้พ้นจากสมาชิก ภาพในระยะเวลา 30 วัน หลังจากวันยกเลิก สัญญา รวมทั้งห้ามมิให้สมัครสมาชิกของ กองทุนเป็นระยะเวลา 2 ปี

3. อนุมัติ

4. ทำสัญญา

5. เปิดบัญชีออมทรัพย์

6. โอนเงินเข้าบัญชี

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาเงินกู้หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาเงินกู้มี หลักในการพิจารณาอย่างน้อย 3 ด้าน คือ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 27)

1. ด้านโครงการ พิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1.1 ประเภทของโครงการหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่จะนำ เงินไปลงทุน

1.2 ความเป็นไปได้ของโครงการที่ขอกู้ ผู้กู้จะมีวิธีการอย่างไรเกี่ยวกับโครงการทำกับใคร เมื่อไร ทำที่ไหน ความยากง่ายในการดำเนินการ มีโอกาส เป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

1.3 วงจรธุรกิจของโครงการ มีวงจรระยะสั้นหรือยาว สอดคล้อง กับระยะเวลาในการชำระคืนในสัญญา

2. ความมั่นคงของผู้กู้

2.1 ความสามารถในการชำระหนี้

3. หลักค้ำประกันเงินกู้ มีหลักควรพิจารณา คือ

3.1 ถ้าใช้บุคคลค้ำประกัน ควรพิจารณาว่าบุคคลที่ค้ำประกันต้องมีคุณสมบัติเหมือนกับผู้กู้เช่นกัน โดยบุคคลหนึ่งไม่ควรค้ำประกันในคนอื่นเกินสองคน

3.2 ถ้าใช้ทรัพย์สินค้ำประกัน ให้พิจารณาจากมูลค่าของทรัพย์สินนั้นๆ ไม่ควรอนุมัติวงเงินกู้เกินมูลค่าของทรัพย์สินที่ใช้ค้ำประกัน

2.10 การจัดทำบัญชี

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้ง และบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.2544 ได้กำหนดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีไว้ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 36)

1. ให้คณะกรรมการกองทุนจัดทำบัญชีของกองทุนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนดอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งและแจ้งให้สมาชิกทราบ

2. ให้จัดทำสรุปผลการดำเนินงานประจำปีรายงานต่อคณะกรรมการอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง

3. คณะกรรมการกองทุนต้องจัดให้มีระบบการตรวจสอบภายในเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงิน การบัญชีและพัสดุ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นหลักคณะกรรมการอาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลที่เห็นสมควรเป็นผู้ตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารจัดการกองทุนและการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน ได้ตามที่ได้เห็นสมควร ในการนี้ให้คณะกรรมการกองทุน มีหน้าที่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของผู้ตรวจสอบกองทุนให้คณะกรรมการกองทุนจัดทำ งบรายงานการเงินตามแบบที่คณะกรรมการ กำหนดและส่งให้ผู้ตรวจสอบบัญชีที่คณะกรรมการกำหนดภายในสามสิบวันนับแต่วันสิ้นปี ทางบัญชีของทุกปี

4. ให้คณะกรรมการกองทุนแต่งตั้งผู้ตรวจสอบบัญชีกองทุน เพื่อทำหน้าที่ ประเมินผลการใช้จ่ายเงินและทรัพย์สินของกองทุน โดยให้แสดงความคิดเห็นเป็นข้อ วิเคราะห์ว่าการใช้จ่ายดังกล่าวเป็นไปตามวัตถุประสงค์ประหยัดและได้ผลตามเป้าหมาย เพียงใด และทำบันทึกรายงานการสอบบัญชีต่อคณะกรรมการกองทุน พร้อมทั้งจัดพิมพ์ เผยแพร่ต่อสมาชิกและสาธารณชน

5. การจัดสรรกำไรสุทธิสิ้นปีทางบัญชี หากปรากฏว่าปีใดมีกำไรสุทธิ คณะกรรมการกองทุนสามารถนำกำไรมาจัดสรรตามระเบียบและหลักเกณฑ์ที่กองทุนกำหนด

2.11 ระบบการบัญชีกองทุนหมู่บ้าน

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีหลักบัญชีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 38)

1. ทะเบียนต่าง ๆ ประกอบด้วยทะเบียนสมาชิก ทะเบียนคุมค่าของตู้ ทะเบียนคุมลูกหนี้รายตัว ทะเบียนคุมเงินฝากสะสมของสมาชิก ทะเบียนคุมทรัพย์สินที่รับเป็นค่าทุน หรือเงินบริจาค
2. บัญชีรายวัน ประกอบด้วย บัญชีเงินสดเงินฝากธนาคาร บัญชีรายวันรับบัญชีรายวันจ่าย
3. งบกำไรขาดทุน หรือรายงานรายได้ค่าใช้จ่าย
4. งบดุล

2.12 การประสานงาน

การประสานงาน เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นเป็นบทบาทที่สำคัญของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อการดำเนินงาน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 59)

1. สร้างความเข้าใจอันดีต่อโครงการ เป็นการประสานความคิดเห็นของสมาชิกให้มีความสอดคล้องต้องกัน เป็นการส่งเสริมความร่วมมือ สร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง
2. ป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดจากการดำเนินในทุกขั้นตอน ช่วยประหยัดเวลาทรัพยากรต่าง ๆ อันเนื่องมาจากข้อผิดพลาด
3. เป็นแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่าย

แนวทางการประสานงานในงานกองทุน

สำหรับแนวทางการประสานงานในงานกองทุน มีดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2547 : 59-60)

1. การประสานคณะอนุกรรมการระดับอำเภอ ในการเตรียมความพร้อมกองทุนหมู่บ้าน
2. การประสานงานประชาชน จัดเวทีประชาคมเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการ
3. ประสานธนาคารเพื่อขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้าน
4. ประสานงานธนาคารสาขาเพื่อรับเงินกองทุน 1 ล้านบาท
5. ประสานสมาชิกเพื่อจัดทำโครงการของตู้
6. ประสานสมาชิกในการติดตามการใช้เงินตู้
7. ประสานสมาชิกและธนาคารเพื่อชำระเงินคืน
8. ประสานการดำเนินงานกับองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีความจะเป็นต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน
9. ประสานกับส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านวิชาการ ตลอดจนสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพแก่สมาชิกกองทุน
10. ประสานองค์กร ด้านการตลาด เพื่อส่งเสริมการจำหน่ายผลผลิตแก่สมาชิก

2.13 การติดตาม ตรวจสอบ

เมื่อสมาชิกได้รับเงินกู้และนำไปดำเนินการตามวัตถุประสงค์คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ควรมีการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสมาชิกอย่างต่อเนื่องตามแนวทางดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และศูนย์ คำปรึกษาทางการเงินสำหรับ รัฐวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อมและประชาชน. 2545 : 16)

1. การตรวจสอบการใช้เงินกู้ เพื่อควบคุมการใช้จ่ายเงินของสมาชิกให้ใช้เงินกู้ให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในหนังสือกู้เงินหรือคำขอกู้เงินรู้ปัญหาในการ ดำเนินงาน และความสามารถในการชำระหนี้ใช้ เป็นข้อมูลในการประกอบการพิจารณา ผัดผ่อนเรียกคืนเงินกู้ การพิจารณาให้กู้ครั้งต่อไปซึ่งแนวทางดำเนินงานคือให้ คณะกรรมการกำหนดระยะเวลา ในการออกตรวจสอบการใช้เงินกู้ให้เหมาะสมกับสภาพ การผลิตและมอบหมายให้คณะกรรมการไปตรวจสอบการใช้เงินกู้ของสมาชิกว่ามีการ ใช้เงินกู้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และรายงาน คณะกรรมการทราบเพื่อกำหนด มาตรการในการแก้ไขกรณีใช้เงินกู้ไม่ถูกต้องหรือมีปัญหา ในการผลิตต่อไป

2. การแจ้งและเร่งรัดหนี้เงินกู้ เพื่อเป็นการเตือนให้สมาชิกกองทุนทราบล่วงหน้าว่า ต้องเตรียมชำระหนี้เงินคืนเมื่อถึงระยะเวลาที่กำหนดในหนังสือกู้เงินเป็นจำนวนเท่าไร และต้องนำไปชำระภายในวันที่เท่าไร โดยมีแนวทางการดำเนินงาน คือ คณะกรรมการกำหนดรูปแบบวิธีการแจ้งชำระหนี้และระยะเวลาในการเร่งรัดหนี้เงินกู้โดยมอบหมาย ให้กรรมการดำเนินการ และรายงาน ให้คณะกรรมการทราบ

3. การติดตามหนี้เงินกู้ เมื่อสมาชิกกองทุนชำระหนี้เงินกู้ไม่ได้ตามที่กำหนดใน หนังสือเงินกู้ต้องมีการติดตามสมาชิกกองทุนเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่ไม่ชำระ ว่าเกิดจากสาเหตุใดและ กำหนดมาตรการในการดำเนินการกับสมาชิกกองทุนรายนั้นต่อไป ซึ่งแนวทางการดำเนินการ คือ คณะกรรมการมอบหมายให้กรรมการไปติดตามเงินกู้เพื่อให้ ทราบถึงสาเหตุและกำหนดเวลาที่ จะชำระคืนได้ และรายงานให้คณะกรรมการทราบ เพื่อพิจารณาผัดผ่อน เรียกคืนเงิน เร่งรัดผู้ค้า ประกัน ดำเนินคดีตามเหตุแห่งการค้างชำระ ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการติดตามตรวจสอบจากภายในซึ่งหน่วยงานที่มีบทบาทได้แก่ คณะอนุกรรมการระดับจังหวัดหรือคณะทำงานของคณะอนุกรรมการระดับจังหวัด ซึ่งมี ประเด็น ในการติดตามตรวจสอบ ดังนี้ (ศุภ โขภ ชุนอิว. 2545 : 100)

1. การจัดองค์กรและแผนการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. ความโปร่งใสในการบริหารกองทุน
3. ปัญหาด้านวิชาการ และการจัดการ

2.14 ความสำเร็จของกองทุนบ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จะประสบผลสำเร็จได้จะต้องประกอบด้วยสิ่งที่สำคัญ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2544 : 15)

1. ชาวบ้านมีจิตสำนึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกองทุน
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง รวมทั้งเคารพในกติกาที่กำหนดร่วมกัน
3. มีคณะกรรมการที่เป็นคนดี มีความรู้ ประสบการณ์ เสียสละและรับผิดชอบ
4. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการเรียนรู้ร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำร่วมกัน ติดตามตรวจสอบร่วมกัน และรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม
5. มีความสามัคคี ความเอื้ออาทร เกื้อกูลผู้ด้อยโอกาส
6. มีการประสานความร่วมมือทั้งในด้านการเรียนรู้และกิจกรรมร่วมกันในลักษณะเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

2.15 ข้อดีของกองทุนหมู่บ้าน

1. กองทุนหมู่บ้านเป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมให้ชาวบ้าน ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง
2. ก่อให้เกิดรายได้ กองทุนหมู่บ้านก่อให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ในการพัฒนาเรียนรู้ และการผลิตจะก่อให้เกิดรายได้ในชุมชน และการพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับชุมชน
3. ก่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นคว้าและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มผลผลิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม
4. ก่อให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการผลิตที่ใช้ทุนหมุนเวียนในชุมชนเพื่อให้มีรายได้ที่ใช้ในชุมชน ทำให้ชาวบ้านรู้จักที่จะเรียนรู้การบริหารเงินเพื่อใช้ในชุมชนอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ
5. ก่อให้เกิดศักยภาพของชุมชน กองทุนหมู่บ้านเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้าน และชุมชนรู้จักคิดเอง ทำเอง โดยการบริหารงานโดยคณะกรรมการที่ตนเองคัดมาก่อให้เกิดในท้องถิ่นที่มีความรักและผูกพันกับท้องถิ่น เนื่องจากสามารถประกอบอาชีพในท้องถิ่นเป็นการสร้างความเจริญให้ท้องถิ่น
6. ก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาความคิดประชาธิปไตยในชุมชน เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านได้มีการกำหนดให้ชาวบ้านทำการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านด้วยตนเองและให้

คณะกรรมการดังกล่าวมีอิสระในการบริหาร ซึ่งนับว่าชาวบ้านได้เรียนรู้การคัดเลือกผู้นำ อีกรูปแบบหนึ่งเป็นการสร้างเสริมและพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้แก่ชุมชน

7. ก่อให้เกิดการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากสมาชิกของกองทุนจะต้องคืนเงินกู้ยืมให้แก่กองทุนหมู่บ้านพร้อมดอกเบี้ยตามที่คณะกรรมการและสมาชิกที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นจะต้องมีดอกเบี้ยต่างจากเงินยืมที่ไม่มีดอกเบี้ยขนาดเดียวกันก็ไม่ใช่เงินที่รับการช่วยเหลือแบบให้เปล่าเหมือนหลายๆโครงการในอดีต ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นหลักประกันอย่างหนึ่งว่าประชาชนจะต้องนำเงินไปสร้างงานสร้างอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัว และชุมชนในอนาคต

8. การดำเนินกองทุนหมู่บ้านที่กำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการในการบริหารกองทุนโดยมีระเบียบของชาติควบคุมอยู่ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกำหนด ข้อบังคับภายในหมู่บ้านโดยอาศัยจารีตประเพณี วัฒนธรรม สภาพสังคมของหมู่บ้านและชุมชน เข้ามาผสมผสานกันทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องของประชาชนในท้องถิ่น

9. เป็นการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนของหมู่บ้านและชุมชน อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากการจัดสรรเงินงบประมาณจำนวนมากให้หมู่บ้านและชุมชน โดยตรง ทำให้สามารถนำเงินได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น และนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

10. เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งในด้านวัตถุดิบการผลิต การแปรรูป การนำสินค้าในท้องถิ่นไปจำหน่าย ถือว่ามีเงินทุนหมู่บ้านได้ร่วมผลิตสินค้าที่เหมาะสมตามศักยภาพของหมู่บ้าน โดยฝึกให้รู้จักการจัดสรรทรัพยากรภายในให้เกิดประสิทธิภาพ

11. ก่อเกิดการผสมผสานร่วมมือระหว่างชาวบ้านกันเองหรือภายในหมู่บ้านและหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาชุมชน องค์กรชุมชน ซึ่งทำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้เปิดโลกทัศน์กว้างขึ้น สามารถที่จะมาวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างถูกต้องมากขึ้น อันจะส่งผลให้การดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านนั้นๆมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จได้

12. ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างคล่องในระบบการเงินภายในประเทศ และทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจมหภาพคึกคักมากขึ้น เกิดการจับจ่ายเพิ่มขึ้น นั้นหมายถึงสภาพคล่องในระบบภาวะดังกล่าวเป็นผลดีกับทุกส่วนและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

13. ชาวบ้านได้มีโอกาสเรียนรู้ในการพัฒนาหมู่บ้าน ได้ใช้ภูมิปัญญาของตนเอง ในการบริหารจัดการ ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นการสร้างความภูมิใจให้ชาวบ้าน

14. มีการสร้างนิสัยให้ประชาชนในหมู่บ้าน มีนิสัยชอบเก็บออม ในการขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้านในหลายพื้นที่ได้ส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น เพื่อเป็นทุนไว้สนับสนุนกิจกรรมในหมู่บ้าน เป็นการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับชาวบ้าน

15. เกิดผู้นำใหม่ เมื่อมีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ได้กำหนดให้มีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกองทุนซึ่งคณะกรรมการถือว่าเป็นผู้นำในหมู่บ้านกลุ่มหนึ่งที่มีอิสระในการบริหารกองทุน มีหลายที่ได้ผู้นำตามธรรมชาติเป็นการสร้างพลังของคนในชุมชน ได้ตระหนักในทรัพยากร (คน) ในหมู่บ้านมากขึ้น

16. ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืน กองทุนหมู่บ้านให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ จากหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ขึ้นไประดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด ตามลำดับ ก่อให้เกิดเครือข่ายที่สามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิพนธ์ ดิษฐวงศ์ (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารกองทุนหมู่บ้านเขตตำบลเมืองเส้น อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า 1. ผลการปฏิบัติงานในการแก้ไขปัญหาความยากจนในส่วนของกองทุนหมู่บ้าน มีดังนี้ 1.1 การมีกองทุนหมู่บ้านทำให้มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย สมาชิกส่วนใหญ่ มีรายได้เพิ่มขึ้นตลอดจนความจำเป็นพื้นฐานในครัวเรือนดีขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น 1.2 การกู้เงินนอกระบบมีปริมาณที่ลดลง ทำให้เงินไม่กระจุกตัวอยู่ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชน 2. ปัจจัยของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการบริหารกองทุนหมู่บ้าน มีดังนี้ 2.1 กรรมการส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ในการบริหารกองทุน แต่ก็ได้มีการประสานความร่วมมือกับกองทุนหมู่บ้านอื่น เพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน 2.2 การประกอบอาชีพหลากหลายของสมาชิกสามารถเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกชุมชนได้อย่างดี 3. การเสนอแนะและผลักดันกลยุทธ์ในการบริหารกองทุนหมู่บ้านต่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีดังนี้ 3.1 ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านร่วมกับกองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้สอดคล้องและเกื้อกูลกันในการแก้ไขปัญหาความยากจนและเศรษฐกิจระดับชุมชน 3.2 ควรมีการทบทวนบทเรียนในการทำงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาและอุปสรรค ซึ่งจะสามารถกำหนดทิศทางการบริหารกองทุนให้มีประสิทธิภาพและเกิดความเชื่อมั่นในการทำงาน 3.3 ในการตรวจสอบบัญชีกองทุนควรหลีกเลี่ยงการตรวจสอบแบบภาคธุรกิจเอกชนควรใช้ระบบการตรวจสอบโดยกระบวนการทางสังคม โดยการเรียนรู้และแก้ไขร่วมกันระหว่างกองทุนแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส

บุญเรือน เข้มกลีบ (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ปัจจัยด้านความศรัทธาในตัวผู้นำหมู่บ้าน ปัจจัยด้านความคาดหวังผลประโยชน์ และปัจจัยด้านความต้องการเกียรติยศมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ ประชาชนส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ เกี่ยวกับการบริหารกองทุนหมู่บ้าน เป็นบางครั้งบางคราวแต่ประชาชนส่วนมากไม่ได้เข้าไปร่วมตรวจสอบการบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้ ยังพบว่า ปัญหาของการบริหารกองทุนหมู่บ้าน คือ ผู้กู้ไม่ส่งเงินคืนภายในระยะเวลาที่กำหนด ระยะเวลาการส่งคืนเร็วเกินไปเนื่องจากผลผลิตจากการลงทุน ได้ไม่ทันระยะเวลาการส่งคืน วงเงินการให้กู้ยืม ไม่เพียงพอต่อการนำไปลงทุน และมีการเล่นพรรคเล่นพวกในการให้กู้ยืมเงิน ควรมีการขยายระยะเวลาการส่งคืนเงินกองทุนออกไปอีก และให้มีหน่วยราชการเข้าไปตรวจสอบ การบริหารงานกองทุนเพราะการปล่อยให้ตรวจสอบกันเองอาจทำให้เกิดสาเหตุการทุจริตคอร์รัปชันและเกิดการขัดแย้งในหมู่คณะ อีกทั้งรัฐบาลควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านโดยทั่วถึงและต่อเนื่อง

พิชัยยุทธ สิงห์สหาย (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับรู้ ข้อมูลสาร ในระดับปานกลาง โดยการพบปะสัมมนากับข้าราชการส่วนต่างๆ กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้านการร่วมเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามและตรวจสอบ อยู่ในระดับสูง สำหรับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง นั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ลาวัณย์ ชานมฉัตร (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กรณีศึกษา : ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีส่วนร่วมในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งอาจเป็นผลให้กองทุนหมู่บ้านตำบลเกาะเกร็ดมีรวมกองทุน 7 กองทุนไม่สามารถแก้ไขความยากจนหรือยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้นได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับจึงควรเร่งแก้ไขด้วยการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของกองทุนและการสื่อสารประชาสัมพันธ์ โดยมีผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ร่วมประสานความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

อัญชลี พันธุ์วิไล (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสตรีในการดำเนินงานตามนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในพื้นที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่าการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่มีสตรีเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รongลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และลักษณะการมีส่วนร่วมปานกลาง คือ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลตามลำดับ

ธีรพล พิริยคุณธร (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านจัดสรร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก การศึกษาพบว่า 1. นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นนโยบายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ใช้และผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาในรูปแบบของกองทุนชุมชน โดยชุมชน ละเพื่อชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุนภายในชุมชนอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ของชุมชน 2. การบริหารจัดการกองทุนตามแนวบริหารจัดการที่ดี (Good governance) เป็น “ภูมิคุ้มกัน” ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการขาดความรอบคอบระมัดระวัง ความไม่โปร่งใส และทุจริตคอร์ปชั่นเงินกองทุน ดังนั้นการพัฒนาโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารจัดการที่ดี จึงเป็นแนวทางการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและประเทศอย่างยั่งยืน 3. การบริหารที่ดีของกองทุนหมู่บ้าน ควรดำเนินงานอยู่บนหลักการพื้นฐานสำคัญ 6 ประการอันได้แก่ หลักความรับผิดชอบ หลักความโปร่งใสและตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วม หลักความชอบธรรม หลักการกระจายอำนาจและการแบ่งบทบาทหน้าที่ หลักการมีดุลแห่งอำนาจภายในองค์กร 4. การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านจัดสรร หมู่ที่ 4 ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีการดำเนินงานตามหลักการบริหารจัดการที่ดีทั้ง 6 ประการ แต่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงในบางประเด็นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินกู้ของสมาชิกกองทุน

บุญผาง อัมพฤษ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดำเนินงานกองทุนธนาคารหมู่บ้าน กรณีศึกษาชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านถ้ำใน ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา การศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดำเนินงานกองทุนธนาคารหมู่บ้านด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1. นโยบายและวัตถุประสงค์การจัดตั้งกองทุนธนาคารหมู่บ้าน โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านนโยบายและวัตถุประสงค์การจัดตั้งกองทุนธนาคารหมู่บ้านอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่เป็นส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากฐานของประเทศรวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ 2. ด้านการจัดตั้งและดำเนินงานของกองทุนธนาคารหมู่บ้าน โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนในเรื่องงบประมาณในการจัดตั้งกองทุนให้มีความเพียงพอ เหมาะสม 3. ด้านระเบียบข้อบังคับของกองทุนธนาคารหมู่บ้าน โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับมากเช่นกัน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่อง การกำหนดให้มี การชำระเงินกู้ ภายใน 4 เดือน 4. ด้านบทบาทและการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนธนาคารหมู่บ้าน โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเรื่องการประชุมและแจ้งให้สมาชิกกองทุนทราบถึงการจัดทำบัญชีเงินฝากและบัญชีค่าใช้จ่าย ของกองทุนทุก ๆ เดือน และเรื่องการตรวจสอบเงินกู้และติดตามเร่งรัดหนี้สินของสมาชิกเงินกู้

วิวัฒน์ พงษ์รัตนกาญจน์ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน : กรณีศึกษาในเขตตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า มีการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มากที่สุดในด้านร่วมพิจารณาเงินกู้ รองลงมาคือ ร่วมประชุม ร่วมดำเนินงานตามโครงการ ร่วมตรวจสอบและร่วมประเมินผล ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารและการรับรู้ความเข้าใจเป็นปัจจัยส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในเขตตำบลหนองบัว ส่วน เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่ปฏิบัติได้ การได้ฝึกอบรมเป็นสมาชิก ไม่ส่งผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในเขตตำบลหนองบัว

พิน โง้วหวังชนะ และคณะ (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านหนองโบก หมู่ที่ 8 ตำบลจิวราย อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านทั้ง 5 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการคิด/ริเริ่มการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากกองทุน การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล การดำเนินงานกองทุนอยู่ในระดับมาก

ภรณ์ญ พิเรนทร (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ จำแนกตามตัวแปร พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพ และระดับการศึกษา แตกต่างกันทำให้มีส่วนร่วมในโครงการแตกต่างกันแต่ เพศ อายุ รายได้ แตกต่างกันทำให้มีส่วนร่วมในโครงการไม่แตกต่างกัน ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การส่งคืนเงินกู้กองทุนหมู่บ้านส่งเงินล่าช้ากว่ากำหนด รองลงมาคือไม่ได้รับความ

ร่วมมือในการเข้าร่วมการประชุม ข้อเสนอแนะ คือ ควรยืดระยะเวลาในการคืนเงินกู้ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนจาก 1 ปี เป็น 2 ปี รองลงมา คือ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทัศนคติซึ่งกันและกัน

ณัฐสมน ธาตุคำภู (2552 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในพื้นที่ตำบลรัชบุรี อำเภอรัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในพื้นที่ตำบลรัชบุรี อำเภอรัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมทั้ง 9 ด้านอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมาก เรียงจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ด้านการทำนิติกรรมสัญญา รองลงมาคือด้านบริหารจัดการ ด้านการออกระเบียบข้อบังคับ ด้านการพิจารณาเงินกู้ ด้านการจัดทำบัญชี ด้านการจัดหรือเรียกประชุมสมาชิก ได้การปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับมอบหมาย ด้านการรับสมาชิกและการจัดระบบสมาชิก ด้านการสำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

ชัชวตร คำศรีสวัสดิ์ (2553 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ในเขตพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า 1. ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ในเขตพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง 2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกับปัจจัยต่างๆ ดังนี้ 2.1 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ประสบการณ์ในการเป็นกรรมการกองทุนอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ส่วนได้ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพของกองทุนหมู่บ้าน จากการจัดระดับ มาตรฐานกองทุนหมู่บ้าน พ.ศ. 2546 แตกต่างกัน 2.2 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ความคาดหวังเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับ จากกองทุนหมู่บ้านต่างกันมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการไม่แตกต่างกัน 2.3 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐต่างกันมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแตกต่างกัน

ตาราง 1 ตัวแปรตามจากการทบทวนวรรณกรรม

ชื่อเรื่องวิจัย	ผู้วิจัย	ตัวแปรตาม
การบริหารกองทุนหมู่บ้าน เขตตำบลเมืองเส้น อำเภอสัน ทราย จังหวัดเชียงใหม่	นิพนธ์ คิววงศ์ (2546)	-
การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดชลบุรี	บุญเรือน เข้มกลีบ(2546)	การมีส่วนร่วม - ร่วมรับรู้ - ร่วมคิด - ร่วมทำ - ร่วมตัดสินใจ - ร่วมตรวจสอบ
การมีส่วนร่วมของประชาชน ต่อการดำเนินโครงการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมืองแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะ กรณีกิ่งอำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา	พิชัยยุทธ สิงห์สหาย (2546)	- การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการ ดำเนินงาน -พฤติกรรมมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการ -มีส่วนร่วมในกิจกรรมของ กองทุน
การมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง กรณีศึกษา : ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปาก เกร็ด จังหวัดนนทบุรี	ลาวัณย์ ชานมณีรัตน์ (2547)	การมีส่วนร่วมในการ - แสดงความคิดเห็น - วางแผน - ปฏิบัติงานตามโครงการ - ตัดสินใจ - ในความรับผิดชอบ
การมีส่วนร่วมของสตรีในการ ดำเนินงานตามนโยบาย กองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมือง ในพื้นที่อำเภอสัน กำแพง จังหวัดเชียงใหม่	อัญชลี พันธุ์วิไล(2548)	บทบาทคณะกรรมการ - ด้านการบริหาร - ด้านสมาชิกกองทุน - ด้านสังคม

ตาราง 1 (ต่อ)

ชื่อเรื่องวิจัย	ผู้วิจัย	ตัวแปรตาม
การมีส่วนร่วมของสมาชิก กองทุนในการบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้าน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านจัดสรร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	ธีรพล พิริยคุณธร (2550)	หลักการบริหารจัดการที่ดี (good governance) - หลักความรับผิดชอบ - หลักความโปร่งใส - หลักการมีส่วนร่วม - หลักความชอบธรรม - หลักการกระจายอำนาจ - หลักการมีดุลแห่งอำนาจ
การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อ การดำเนินงานกองทุนธนาคาร หมู่บ้าน กรณีศึกษาชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านถ้ำใน ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา	บุญผาง อัมพฤษ (2550)	- การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อ การดำเนินงานกองทุนธนาคาร หมู่บ้าน
การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ในการดำเนินงานกองทุน หมู่บ้าน : กรณีศึกษาในเขต ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี	วิวัฒน์ พงษ์รัตนกาญจน์ (2550)	การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการกองทุน - ในการประชุม - ในการพิจารณาเงินกู้ - ในการดำเนินงานกองทุน - ตรวจสอบ/ติดตามประเมินผล
การมีส่วนร่วมของสมาชิกใน การบริหารจัดการกองทุน หมู่บ้าน กรณีศึกษากองทุน หมู่บ้านหนองโปก หมู่ที่ 8 ตำบลจี่วราย อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร	พิน โฉม หวังชนะ ชลาลัย กันออย โชติวิทย์ ปรารค์สมบัติ (2551)	การมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการของสมาชิกกองทุน หมู่บ้าน - ร่วมในการคิด/ริเริ่ม - ร่วมในการวางแผน - ร่วมในการดำเนินงาน - ร่วมรับผลประโยชน์ - ร่วมในการติดตามประเมินผล

ตาราง 1 (ต่อ)

ชื่อเรื่องวิจัย	ผู้วิจัย	ตัวแปรตาม
การมีส่วนร่วมของของ ประชาชนในโครงการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	ภรณ์ยู พิเรนทร (2551)	ระดับการมีส่วนร่วมของ ประชาชน - ร่วมในด้านการริเริ่ม/ตัดสินใจ - ร่วมในด้านการวางแผน - ร่วมในด้านการดำเนินการ - ร่วมในด้านการได้รับ ผลประโยชน์จากการดำเนินงาน - ร่วมในด้านการประเมินผล
การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ต่อการบริหารจัดการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติ ในพื้นที่ ตำบลรัชบุรี อำเภอรัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด	ณัฐสมน ธาคุดำกู (2552)	การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการกองทุน - ร่วมในการค้นหาปัญหา - ร่วมในการตัดสินใจ - ร่วมในการปฏิบัติการ - ร่วมในการผลประโยชน์ - ร่วมในการติดตามประเมินผล
การมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการของคณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านในเขตพื้นที่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด	ชัยวัตร คำศรีสวัสดิ์ (2553)	การมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการของคณะกรรมการกองทุน หมู่บ้าน - ร่วมในการวางแผน - ร่วมในการดำเนินงาน - ร่วมในการตัดสินใจ - ร่วมในการติดตามประเมินผล

สรุปจากการสังเคราะห์ตัวแปรจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ 2. การมีส่วนร่วมการปฏิบัติการ 3. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ 4. การมีส่วนร่วมการประเมินผล